

Резюме

Места и пространства

Околната среда и благосъстоянието на децата

Седемнадесетият Доклад на изследователския център на УНИЦЕФ „Иноченти“ анализира как най-богатите държави в света се справят с осигуряването на здравословна среда за децата. Децата имат ли чиста питейна вода? Дишат ли качествен въздух? В домовете им има ли мухъл и следи от олово? Колко деца живеят в пренаселени жилища? Колко деца имат достъп до озеленени площадки за игра далеч от движението по улиците и пътищата?

Данните показват, че богатството на една държава не е гаранция, че средата е здравословна. Твърде много деца са лишени от здравословно жилище, което необратимо руши настоящето

и бъдещото им благосъстояние. Анализът в доклада се простира отвъд непосредствено заобикалящата среда и стига до света като цяло. Така се разкрива една по-сложна картина. Неустойчивите равнища на потребление на държавите, които сравнително добре се грижат за децата, застрашават както децата по целия свят, така и идните поколения.

Какъв свят ще наследят? В доклада се посочва, че нито една държава няма системно добри екологични резултати. Всички страни трябва да предприемат действия на местно и глобално равнище, като осигурят на всички деца безопасна и здравословна среда в днешния и утрешния ден.

СРАВНИТЕЛНА ТАБЛИЦА

Сравнителната таблица за факторите от околната среда, които влияят върху благосъстоянието на децата, обхваща три стълба или измерения на въздействието на околната среда върху децата в 39 страни, които са членки на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) и/или на Европейския съюз (ЕС):

- **Светът на детето** – преките и осезаеми последици от взаимодействието на детето с обкръжаващата го среда, като например потреблението на въздух и вода и експозицията на опасни вещества;
- **Светът около детето** – естествената и застроена среда, с която децата взаимодействат пряко, като например зелени пространства и улично движение;
- **Светът като цяло** – по-широките аспекти на физическата среда и политиките около микросистемите на децата на регионално, национално и глобално равнище, като например емисии парникови газове или електронни отпадъци.

Начело на класацията е Испания, следвана от Ирландия и Португалия. Въпреки че нито една от тях не е водеща и по трите измерения, и трите държави успяват да осигурят добри екологични условия за децата, но въздействието им върху глобалната среда (в тази група държави) е слабо до средно.

Последна в класацията е Румъния, непосредствено пред нея са Коста Рика и Съединените щати. Румъния и Коста Рика се справят относително зле с непосредствено обкръжаващата среда на децата, но носят най-малка отговорност за увреждането на околната среда като цяло. За разлика от тях Съединените щати имат лоши резултати по отношение на света като цяло поради неустойчивото средно потребление на глава от населението и същевременно нямат добри резултати и по другите измерения.

Държавите се класират различно по трите измерения, като нито една няма едни и същи добри или лоши резултати едновременно и по трите измерения. Класирането на богати държави на някои от последните места (като например САЩ и Белгия) е показател, че националното благоденствие не е гаранция, че децата растат в здравословна среда. Нещо повече, сегашната среда изглежда относително благоприятна за децата в страни като Канада и Австралия, но неустойчивите модели на потребление там застрашават бъдещето на децата в национален и глобален мащаб.

Фигура 1: Сравнителна таблица на екологичните условия, които засягат благосъстоянието на децата

Общо класиране	Държава	Светът на детето	Светът около детето	Светът като цяло
1	Испания	8	13	13
2	Ирландия	6	4	20
3	Португалия	25	9	9
4	Кипър	15	17	10
5	Финландия	1	2	30
6	Италия	7	16	14
7	Исландия	3	1	32
8	Словения	19	14	16
9	Германия	13	6	22
10	Швеция	4	10	26
11	Обединеното кралство	11	12	23
12	Нидерландия	12	8	27
13	Япония	2	21	25
14	Норвегия	5	5	35
15	Нова Зеландия	24	15	17
16	Франция	14	27	18
17	Швейцария	21	3	33
18	Унгария	34	22	6
19	Австрия	9	19	29
20	Чехия	26	23	21
21	Естония	27	11	28
22	Литва	32	24	15
23	Хърватия	29	33	5
24	Дания	18	26	34
25	Словакия	31	29	11
26	Гърция	22	35	8
27	Полша	30	31	7
28	Канада	17	7	38
29	Малта	33	18	24
30	Австралия	10	20	37
31	Латвия	36	30	12
32	Република Корея	16	32	31
33	Чили	35	37	3
34	Израел	23	36	19
35	България	37	34	4
36	Белгия	28	25	36
37	Съединени щати	20	28	39
38	Коста Рика	38	38	1
39	Румъния	39	39	2

Бележки: Забележка: Класирането е изчислено както следва: (1) за всеки показател е изчислена стандартизирана z-оценка (обърната, когато е необходимо, така че по-висока стойност да представлява по-положителен резултат); (2) изчислена е средната величина на двете z-оценки по всяко измерение; (3) изчислена е z-оценка за всяка средна величина, която служи за основа на класирането по съответното измерение; (4) като основа за крайното класиране е изчислена средната величина на трите класирания. Ако две държави имат една и съща средна стойност от трите класирания, за определяне на тяхната позиция се използва средната стойност от z-оценките. Държавите са класирани по съответното измерение, ако има налични данни за поне два от трите показателя. В класацията не са включени четири държави от ОИСР/ЕС: Колумбия е изключена поради липса на данни за измерението „светът около детето“, а Турция, Мексико и Люксембург са изключени поради силно отклонение по най-малко един от показателите (z-оценки под -4,0).

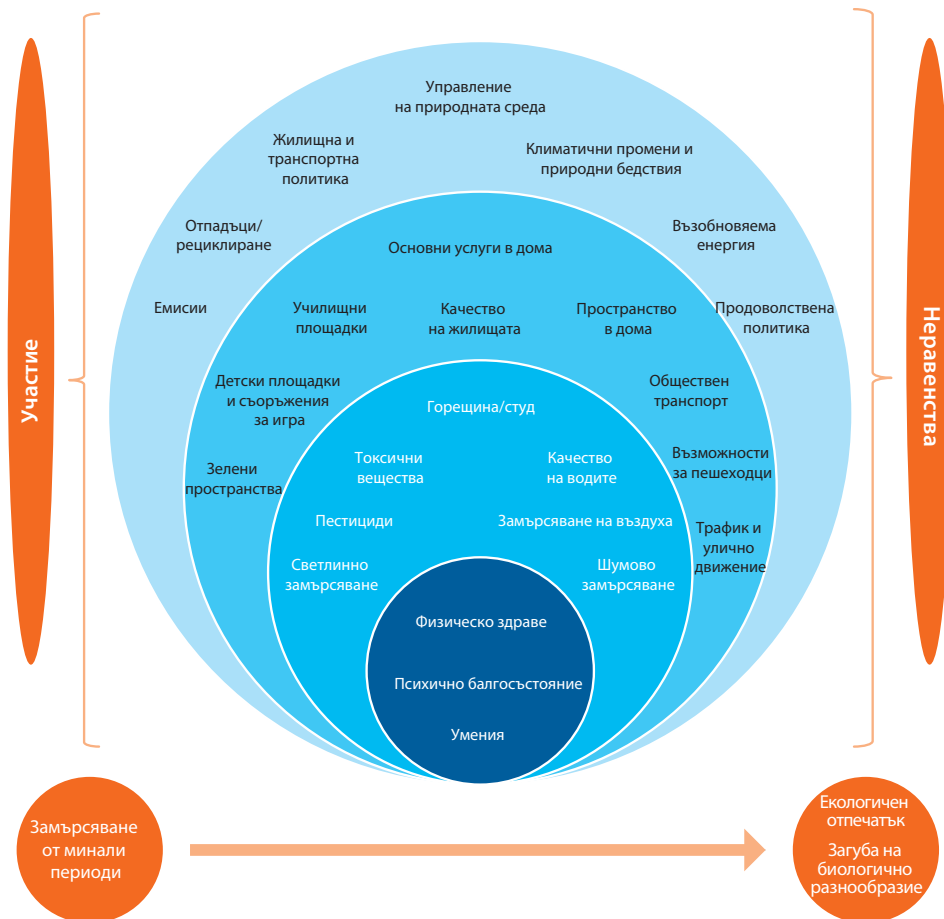
КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА

Поредицата доклади на изследователския център на УНИЦЕФ „Иноченти“ е първата, която направи сравнителен анализ на благосъстоянието на децата в богатите държави. Доклад 16 въведе многопластова рамка, която поставя детето в центъра. Резултатите на детето по отношение на физическото здраве, психичното благосъстояние и уменията се влияят от света на детето, света около детето и света като цяло. Доклад 17 прави още една стъпка напред в този подход. Тъй като сегашното състояние на околната среда се формира от действия в миналото и вече формира бъдещето, към модела добавихме времева ос – света, който наследяваме, и света, който завещаваме на идните поколения.

Фигура 2: Концептуална рамка

Фигура 3: Теми в доклада

СВЕТЪТ НА ДЕТЕТО

Голям брой деца дишат токсичен въздух у дома и навън. Изгубените години живот в добро здраве (на 1 000 деца под 15-годишна възраст) поради замърсяване на въздуха са най-много в Колумбия (3,7) и Мексико (3,7), а най-малко в Япония (0,2) и Финландия (0,2).

В 13 държави все още не са напълно осигурени безопасна вода и санитарно-хигиенни условия. Най-много години живот в добро здраве се губят на децата в Колумбия (2,3 години на 1 000 деца), Мексико (2,2) и Турция (1,9).

В най-богатите държави в света всяко 25-то дете се трови от олово –

токсично вещество, причинило повече смъртни случаи от маларията, войните и тероризма или природните бедствия. Оловото може да навлезе в кръвоносната система на децата, например докато играят, обличат се или рисуват. Оловото не само засяга телесните функции на децата, но и оказва неблагоприятно влияние върху концентрацията на вниманието, паметта, способностите за планиране и решаване на задачи.

Замърсяването с пестициди, което има връзка с левкемията и забавеното развитие, може да увреди нервната, сърдечносъдовата, пикочно-половата,

храносмилателната, репродуктивната, ендокринната, кръвоносната и имунната система на децата. В Чехия, Полша, Белгия, Израел и Нидерландия повече от едно на всеки 12 деца живее в район с висок риск от замърсяване с пестициди.

Шумовото замърсяване – най-голямо в Малта, Нидерландия и Португалия – се свързва с неблагоприятни последици за здравето, включително усложнения при раждането, стрес, намалени познавателни функции и трудности в учението.

СВЕТЪТ ОКОЛО ДЕТЕТО

Влагата и мухълът са основни рискови фактори в домашната среда, които допринасят за инфекциите на горните дихателни пътища, астмата и бронхита. В Дания, Франция, Испания, Обединеното кралство, Исландия, Унгария и Португалия повече от 20% от децата са изложени на влага и мухъл. В Кипър и Турция съотношението е над едно към три.

От пренаселеност страдат над една трета от домакинствата в Латвия и Мексико и над една четвърт в Словакия, България, Хърватия, Румъния и Полша, което има неблагоприятно отражение върху резултатите на децата в училище.

Наличието на собствено тихо кътче осигурява както лично пространство, така и добри условия за учене. Средно в страните всяко седмо дете на 15 години няма собствено бюро и тихо кътче за учене. Над 30% от 15-годишните в Чили, Мексико и Колумбия не разполагат с такива основни условия.

Зелените пространства, които Световната здравна организация посочва като определящи социални фактори за здравето, се съотнасят правопрпорционално с удовлетвореността на младежите от живота. Финландия е водеща по показателя градски зелени

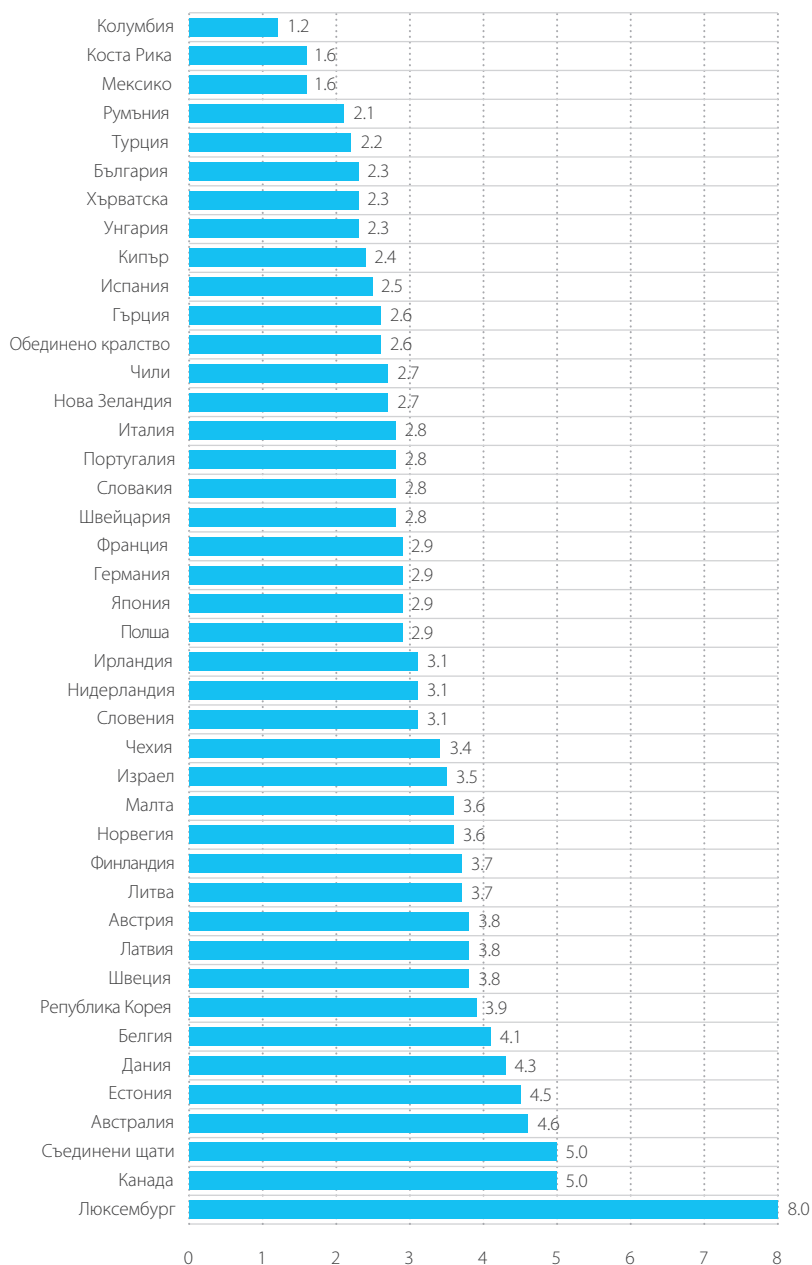
пространства, следвана с много малка разлика от Исландия и Литва. Най-малко градска зеленина има в Израел и Република Корея.

Пътно-транспортните произшествия са сред водещите причини за детската смъртност по света. На пътно-транспортни произшествия се дължи загубата на 1,34 години живот в добро здраве на всеки 1 000 деца в една средна страна, като данните варират от под една година (0,65) в Швеция, Исландия, Малта и Ирландия до над три години в Колумбия, Турция и Мексико.

СВЕТЪТ КАТО ЦЯЛО

Някои богати държави оказват особено разрушително въздействие върху околната среда на Земята, съотнесено спрямо размера на своето население. Ако всеки по света живее като среднестатистически гражданин на *включените в доклада* държави, ще са необходими 3,3 планети като Земята за поддържане на такъв начин на живот – от 1,2 за стандарт като в Колумбия до 8 за стандарт като в Люксембург.

Фигура 4: Брой планети като Земята, необходими за поддържане на сегашните нива на потребление

Забележка: Съотношение на екологичния отпечатък на потреблението в съответната страна към нейния биокапацитет в глобални хектари на глава от населението. За Исландия няма данни. Данни за 2018 г. (2017 г. за Канада).

Източник: Global Footprint Network. <<https://www.footprintnetwork.org/licenses/public-data-packagefree/>>, сайтът е посетен на 23.02.2022 г.

Емисиите на въглероден диоксид (CO₂) на богатите държави не са устойчиви. Всяка година в страните, анализирани в доклада, се произвеждат 9 метрични тона CO₂ на глава от населението. Въглеродният отпечатък на среднестатистическия гражданин на Люксембург е над 36 метрични тона годишно, което е повече от отпечатъка на глава от населението в Колумбия, Коста Рика, Мексико, Румъния, Турция, Чили и Гърция, взети заедно.

През 1997 г. чрез Протокола от Киото индустриализираните държави и икономиките в преход се задължиха да намалят емисиите от парникови газове. Оттогава емисиите от CO₂ на четирите най-големи замърсители – Австралия, Канада, Люксембург и САЩ – надхвърлят 380 тона на глава от населението, докато Чили, Коста Рика, Латвия, Литва, Мексико и Турция задържаха своите емисии на равнища

под 100 тона.

Съединените щати изпъкват като страна с големи емисии от минали периоди и освен това показват лоши резултати в сравнителната таблица. България, Коста Рика и Румъния са доста назад в класацията, но техните емисии от CO₂ са по-малки от средните за тази група държави през последните 25 години.

В богатите държави произведените отпадъци се увеличават от средно 484 кг на глава от населението през 2010 г. на 529 кг през 2019 г. Усреднените стойности прикриват огромната разлика между приблизително 336 кг в Япония и Полша и 960 кг в Канада. В 25 държави повечето отпадъци нито се рециклират, нито се компостират.

Най-бързо увеличаващата се група отпадъци са електронните – 53,6 милиона тона в богатите държави през 2019 г., като се очаква те да се удвоят към 2035 г. Електронните отпадъци

съдържат опасни вещества като живак, кадмий и олово, които увреждат човешкото тяло и мозъка и най-тежко засягат децата. Електронните отпадъци са пример как екологичните фактори са времево и географски свързани, тъй като част от тези опасни отпадъци в крайна сметка уврежда децата на глобалния Юг.

Някои богати държави на челни места в световната класация по детското измерение, като например Норвегия и Швейцария, са сред страните, които употребяват и изхвърлят най-много електроника: Всяка година Норвегия произвежда 26 кг електронни отпадъци на глава от населението, а Швейцария – 23,4 кг.

Досега само две богати държави – Исландия и Норвегия – успяват да произвеждат по-голяма част от енергията от възобновяеми източници.

ОБЩИ ТЕМИ

Неравенствата в начините, по които околната среда се отразява на децата, са очевидни не само между страните, но и в рамките на отделните държави. Бедните домакинства са изправени пред по-високи рискове по отношение на замърсяването на въздуха в дома, достъпа до безопасна и чиста вода и тъмните жилища, които обитават. Във включените 31 европейски държави над два пъти е по-голяма вероятността бедните домакинства с деца да са пренаселени и да се затрудняват с отопляването на жилището в сравнение с домакинствата с деца, които не са бедни. Децата от по-бедните домакинства се сблъскват с много по-големи рискове и опасности от увреждане и по-често живеят в

по-лоши квартали с по-малко места за игра.

Макар и децата да не бива да поемат на плещите си спасяването на планетата, бездействието на световните лидери подтиква юношите и младежите да организират климатични стачки по цял свят. За да продължат да влияят върху днешните решения, децата и младежите трябва да бъдат подкрепяни със знания, умения и възможности. Голям брой деца все още не учат за глобалните теми, като например изменението на климата. Средно едва 76% от децата съобщават, че са осведомени или много добре запознати с изменението на климата и глобалното затопляне, като степента

на осведоменост е най-висока в Република Корея (88%) и най-ниска в Румъния (61%).

Младежите са разтревожени за здравето и бъдещето на планетата. Според едно проучване в шест държави с високи доходи близо половината от всички младежи се тревожат за околната среда до степен, която влияе върху всекидневието им и удовлетвореността от живота. Около 60% смятат, че техните правителства са се провалили по отношение на околната среда. 40% изпитват съмнения дали в бъдеще искат да станат родители поради климатичната криза.

ПРЕПОРЪКИ

Децата се нуждаят от здравословна и безопасна среда, за да процъфтяват. Преодоляването на несправедливостта и вредите и упражняването на екологичните права на децата изискват политически действия на всички равнища. За да се намерят глобални решения е необходимо международно сътрудничество, но отделните страни също могат и трябва да се справят с проблемите. За да се подобри средата, в която живеят и се развиват децата, е необходимо:

1. Вниманието да се съсредоточи върху децата сега, за да се защити тяхното бъдеще

Днешните екологични проблеми лишават децата от години живот в добро здраве. В повечето случаи, включително във връзка с отпадъците и замърсяването, едни и същи проблеми вредят на планетата в дългосрочен план и същевременно вредят на живота на децата в настоящето. **Органите на управление на национално, регионално и местно равнище** следва да изиграят водеща роля в подобряването на средата за децата още днес, като намалят отпадъците и замърсяването на водите и на въздуха и като осигурят качествени жилища и квартали, в които децата да живеят, да се развиват и да процъфтяват.

2. Да се подобри средата за най-уязвимите деца

Пандемията от COVID-19 разкри и влоши тежките неравенства между държавите и в рамките на отделните страни. Децата от бедни семейства по-често са изложени на риска от екологични вреди в сравнение с децата от богати семейства. Това закрепва и задълбочава съществуващите неравенства. За да се намалят неравенствата, **националните, регионалните и местните органи на управление** следва приоритетно да инвестират в подобряване на качеството на жилищата и на условията в кварталите за най-бедните семейства, така че всички деца да растат в подходяща среда.

3. Да се гарантира, че екологичните политики са съобразени с децата

Правителствата и органите, които разработват политиките, следва да се погрижат процесът на вземане на решения да бъде съобразен с потребностите на децата. Децата са по-тежко засегнати от някои екологични рискове, отколкото възрастните, тъй като организъмът им все още се развива и е съвсем ясно каква среда им е нужна. Всички държави трябва да гарантират, че политиката им е съобразена с децата съгласно Конвенцията на ООН за правата на детето. Може да се вземе пример от правителствата, които вече направиха оценки на въздействието на всички политики върху правата на детето, както и от многобройните правителства, които в момента предприемат мерки за съобразяване на средата с детските потребности. Приспособяването към изменението на климата също трябва да бъде в центъра на мерките на **отделните държави и на световната общност**, а също така и на най-различни сектори от образованието до инфраструктурата. Действията трябва да бъдат съобразени с децата и да включват изграждане на адаптивен капацитет у децата.

4. Да се ангажират децата, главните заинтересовани страни на бъдещето

Децата ще бъдат изправени пред днешните екологични проблеми най-дълго, но същевременно те имат най-малко възможности да влияят върху развоя на събитията. Възрастните, които вземат решения на всички равнища – **от родителите до политиците** – трябва да се вслушат в техните мнения и да ги отчетат при разработването на политики, които ще засегнат непропорционално идните поколения. Чрез различни форми, като например детски и младежки парламенти и граждански асамблеи, децата следва да се ангажират в разискванията и решенията по екологични теми и в проектирането на окръжаващата ги среда.

5. Да се поеме глобална отговорност за настоящето и бъдещето

Въздействията върху околната среда не признават националните граници. Замърсяването на въздуха в една страна вреди на съседните държави и на целия свят. Политиката и практиката трябва да гарантират опазването на природната среда, от която зависят децата.

Правителствата и предприятията чрез нормативни актове и/или стимули следва да изяснят и смекчат тяхното глобално въздействие върху околната среда. **Правителствата** следва да предприемат ефективни действия още сега в изпълнение на поетите от тях задължения във връзка с Целите за устойчиво развитие, включително да намалят емисиите от парникови газове до 2050 г.